

1. Historisk bakgrund för kustartilleriet på Västkusten

Ända sedan mitten av 1300-talet har Göta Älvs utlopp skyddats av befästningar. På 1500-talet utgjordes dessa av fästningarna vid Elfsborg och Gullberg. Båda dessa fästningar skiftade under 1400-, 1500- och 1600-talen ägare flera gånger. 1 juli 1612 brände danskarna helt ned Gullberg.

"Gamla Elfsborgs fästning" blev därför tidigt "huvudfästningen". Under 1600-talet ökade denna betydelse i och med utvecklingen av Göteborg som en viktig hamn för sjöfarten. "Gamla Elfsborg" tjänade dessutom fortfarande uppgiften som gränsfästning mot Danmark. År 1660 beslöts att den gamla fästningen "Elfsborgs slott" skulle rivas. Namnet överfördes till den på Kyrkogårdsholmen under byggnad varande nya befästningen, som nu erhöll namnet "Nya Elfsborg". År 1869 upphörde "Nya Elfsborg" att vara en av "rikets fästningar".

I ett betänkande 1892 avgav chefen för generalstaben ett förslag att Göteborg borde förses med ett fast försvar som kunde trygga flottans operations- bas mot bombardemang och direkt anfall av sjöstyrkor. Inga anslag yrkades dock 1896 för Göteborgsförsvaret eftersom föreslagna åtgärder vid Vaxholm och Karlskrona var så kostsamma.

1897 års befästningskommitté uppgjorde ett förenklat befästningsförslag som upptog ett fort på Västerberget med två 24 cm kanoner i självsänkande lavettage, tre 15 cm kanoner 'med sköldar" samt minspärning m m.

Ett kompani ur sjöartilleriet skulle avses för Göteborgsförsvaret. Denna (senare sjöartilleriregementet) enhet kallades "depå".

1899 påbörjades anläggningen av de nya befästningarna vid Göta Älvs utlopp. År 1904 fick dessa anläggningar namnet "Älvsborgs Fästning" (AF). Det främsta verket var "Oscar II fort", insprängt i Västerberget med omgivande grav med flankering i "kontereskarpbatterier". Huvudbestyckningen utgjordes av två 24 cm kanoner M/04 i självsänkande lavettage (Batt 01) samt två 15 cm kanoner (Batt 02), fyra 57 mm kanoner i tomlavettage (Batt 03) och ett 57 mm batt, det "Götiska

batteriet" om fyra pjäser i kasematt. Fortet var i huvudsak färdigställt 1907.

Den s k "kustförsvarskommisionen 1907" föreslog 1908 att Älvsborgs fästning borde kompletteras med ett svårt haubitsbatteri och att bestyckningen på O II:s fort borde kompletteras.

Utredningen föreslog också att en yttre befästningslinje borde anordnas samt att "fredsmineringar" borde tillkomma.

"1907 års parlamentariska försvarskommitté fick i uppgift att granska de framlagda förslagen. 1910 avgav kommittén sitt betänkande. Med hänsyn till de stora kostnaderna utarbetade kommittén ett förenklat förslag till förstärkningar som skulle genomföras åren 1912 - 1919. Här framhölls att Göteborg borde beredas ett kraftigare skydd mot sjösidan än de förslag som tidigare presenterats av kustförsvarskommisionen.

1912 tillsattes fyra försvarsberedningar varav den "andra" bl a skulle behandla det fasta kustförsvarets ordnande. Beredningen ville åstadkomma en starkare begränsning av kostnaderna enligt kustförsvarskommisionens förslag och begärde en redovisning av kustfästningens tillstånd och brister. Denna utredning som benämndes "de fyra chefernas utredning" framlade sitt förslag i januari 1914. Härvid gavs Älvsborgs fästning ett gott betyg medan övriga kustfästningar hade stora brister. Från Älvsborgs fästning upptogs ett förslag om "ett framskjutet försvar". Bl a upptogs även ett förslag om "antiflygskepps-kanoner" i fästningarna.

I propositionen till "1914 års andra lagtima riksdag" föreslogs att Älvsborgs fästning skulle "bibehållas i oförändrat skick".

Efter 1.världskriget ifrågasattes flera av kustfästningars berättigande och bibehållande. Uppfattningen om Älvsborgs fästnings betydelse synes ha varit oklar.

Den 1919 tillsatta "försvarsrevisionen" och den inom dennes ram arbetande "marinberedningen" anförde i sitt 1921 års framlagda betänkande behovet av svårt kanonartilleri i Älvsborgs fästning.

"Revisionen" framhöll Älvsborgs fästning dubbla betydelse att dels trygga Göteborg mot anfall från sjösidan och dels säkerställa den dit förlagda örlogsdepån. Ett batterivärn på Stockholmskär med två 12 cm kanoner och ett 57 mm batteri i pansartorn placerades (se batterier från 1925) och utfördes

Socialdemokraterna reserverade sig mot delar av försvarsrevisionens betänkande och föreslog att hela Vaxholms fästning kunde förläggas i mobiliseringsreserv liksom Älvsborgs och Hemsö fästningar. I propositionen till 1925 års riksdag uttalade sig regeringen dock emot 1924 års försvarsutskotts mening och anförde: "särskilda skäl hava dock tyckts tala för att Älvsborgs fästning bibehålles, ehuru utan bemanning". Riksdagen beslöt i enlighet härmed och Älvsborgs fästning lades 1926 i materielreserv.

Nästa uttalande om Älvsborgs fästning kom 1937 av cheferna för marinstaben och för kustartilleriet som till Kungl Maj:t säger att "Förberedelser för anordnande av en yttre försvarslinje i Älvsborgs fästning, vilket enligt 1907 års kustförsvarskommission angivits som behövt, vidtog".

1930 års försvarskommission säger i sitt betänkande avlämnat 1935 beträffande Älvsborgs fästning att värdet av dessa befästningar skulle emellertid i väsentlig mån ökas därest batterierna bleve utflyttade till havsbandet". I 1936 års försvarsbeslut skedde ingen förändring i AP tillstånd.

Den 9 maj 1939 föreslog CKA till KMF en förstärkning av artilleribestyckningen i ÄF.

Förs laget omfattade

- Ett 28 cm kanonbatteri med lvakanbatt till en kostnad av 12.373.000 kr
- Ett 24 cm kanonbatteri med lvakanbatt
- Befintliga eldrör i ÄF skulle utnyttjas
- Kostnaden angavs till 2.880.000 kr
- Två 15 cm kanonbatterier med lvakanbatt till en kostnad av 1.924.000
- Ett 57 mm tornbatteri (bef pjäser) 162.000
- Två 57 mm kanonbatterier i kasemattlavettage 250.000

- Tio 150 cia strålkastare	590.000
- Minmateriel	<u>500.000</u>
	Summa 19.529.000 kr
	(inkluderade fortkostnad)

CKA återkom med detta förslag i sitt yttrande över statregleringen 1940/41. Qvl strök emellertid 28 cm batteriet och ett 15 an batteri men föreslog i stället fem 57 mm batterier.

De för ÄF avsedda 15 cm kanonerna som fanns i Bofors avsedda för främmande makt omdirigerades emellertid enl Marinstabens förslag i oktober 1939 till St Roten. Batteriet föreslogs ersättas med ett av de beställda 15 cm rörliga kanonbatterierna enär "behoven i Göteborg var mindre framträdande". 9.april 1940 fick man anledning ompröva denna bedömning.

Först genom 1939 års riksdags beslut tillfördes medel så att den redan 1907 dryftade utflyttningen av batterier i Älvsborgs Fästning kunde påbörjas. Enl riksdagens beslut skulle ett 15 cm och ett 12 cm kanonbatteri nu tillhörande fästningens inre linje flyttas till Styrso resp Galtö huvud. Batterierna beräknades vara färdigställda våren 1940. För dessa försvarsanstalter fanns ingen personal beräknad enl 1936 års försvarsbeslut.

Följande tidsplan anmäldes av KMF

Batteri GÖ	Fortarbetena klara 1/9 1939
	Pjäserna monterade febr 1940
Batteri SY	Fortarbetena klara 1/1 1940
	Pjäserna klara april 1940

Denna utflyttning omfattade flyttning av 12 cm kanonerna på Stockholms- skär till Galtö, vilken påbörjades våren 1939. Pjäserna sändes till Karlskrona örlogsvarv för modernisering och flyttning av 15 cm kanonerna på O II fort (Batt 02) till Styrso. Dessa pjäser sändes för ombyggnad till Bofors sommaren 1939.

ÄF var alltså vid krigsutbrottet helt utan medelsvårt artilleri.

12 cm pjäserna återsändes emellertid omedelbart vid krigsutbrottet från Karlskrona utan att ombyggnaden hade genomförts. Batteriet på Galtö

kunde därför färdigställas redan på senhösten 1939.

15 cm pjäserna återkom ombyggda från Bofors under oktober månad och åter- insattes på sina platser i O II fort eftersom anläggningen på Styrso inte hade påbörjats.

Efter 9.april 1940 fattades beslut om utbyggnad av en försvarslinje i Göteborgs yttre skärgård. Arbeten på batteri Styrso igångsattes nu omedelbart och var klara redan i juni 1940. På hösten 1940 planerades och igångsattes utflyttningen av 24 cm pjäserna i O II fort (Batt 01) till Hjuvik längst ut på Hisingen. Detta batteri, batteri Torslanda (TL) blev klart på våren 1942. Batteri 03 på O II fort, fyra 57 mm pjäser i pansartorn flyttades också ut på hösten 1940 till Stålholmen söder om Galtö.

Den 25.januari 1939 föreslog KAF att yttre "provisoriska" spärrar skulle anordnas med hjälp av 57 mm kanoner M/95 och minor. Av detta skäl borde de nio 57 m kanoner M/95 som sänts till VF och KF återsändas till AF.

Eni "februarirapporten" 1939 fanns det vid AF 12 lodbasinstrument M/13 (lodbasinstrument nr 71-77)en 3 m inbasmätare stereo M/24 (avsedd för lvkanbatt).

Mätstationerna var numrerade från 1-7 samt fem st i O II fort.
(Instrument nr 78-82).

Minbeståndet utgjordes enl samma rapport av

- 80 kg mina M/OOS 12st
- M/01 S 27 st
- M/00 A 71 st
- 200 g M/21 A 10 st

Självankrande minor:

30 kg mina M/01 35 st

50 kg mina M/08
samt Boj svep M/18

108 st
2 st

Rustningsläget vid AF i februari 1939 angavs i en rapport till *CM* enl följande:

Batterierna O 1 - III - kompletta

Batteri O IV - fyra 57 mm kan M/95 C
Batteri O V - fyra 57 mm kan M/95 C ; kompletta
Batteri O VI - en 57mmkanM/95C

Götiska batteriet - komplett

Batteri SS - 2 - 12 cm kan M/94 - komplett

1. 8 cm kanbatt
2. 8 cm kanbatt

Mätstationer:

I	- 2 lodbas m M/13
II	— "-
III	— "-
IV	— "-
V a	- 0
b	- 0
c	- 0